

Idegen szavak

Főlegesen idegen szavak

Mindig vettünk át más népektől szavakat. Különbséget kell tenni **idegen szó** és **jövevényszó** között. A határt nem könnyű meghúzni. Nézetünk szerint az **olyan szót lehet jövevénynek nevezni, amelyen már csak szakember tudja fölfedezni az idegen eredetet, elemzéssel.**

Kölcsönzésnek is szokták nevezni az idegen szavak átvételét. Mondhatnánk: helyes, de a kölcsönzött tárgyat vissza szokás adni, ha már nincs szükség rá. Nincs szükség az olyan idegen szavakra – akármilyen régóta ismerjük is őket –, amelyek meglévő magyar szót (vagy szavakat) szorítanak ki. Például

aspektus: szempont, nézőpont

attitűd: magatartás, hozzáállás

dialógus: párbeszéd

kooperáció: együttműködés

neutrális: semleges

tradíció: hagyomány

prevenció: megelőzés

direktíva: irányelv

Sok idegen szónak hol ez, hol az a magyar szó felel meg:

demonstráció: tüntetés / bemutatás, szemléltetés stb.

információ: adat, tájékoztatás, hír, eligazítás, ismeret, tudás stb.

light: világos; könnyű, könnyed, gyenge, enyhe, zsírszegény, cukorszegény, alkoholszegény stb.

fantasztikus: csodálatos, varázslatos, bámulatos, elképesztő, nagyszerű, felülmúlhatatlan stb.

korrekt: pontos, helyes, egyenes, tisztességes, rendes, igazságos stb.

kommunikáció: beszéd, párbeszéd, közlés, megnyilatkozás, kapcsolat, érintkezés, eszmecsere stb.

Ne legyünk restek megkeresni a szövegünkbe illő magyar szót!

Visszaidegenítés

Mostanában sok olyan idegen szó visszajön a divatba, amelyeket előzőleg már sikeresen kiszorított a magyar megfelelőjük, pl.

kontraktus = szerződés

fotó = fénykép

koncert = hangverseny

agrárium = mezőgazdaság

medicina = gyógyszer, orvosság

szektor = részleg, terület, ágazat

Angolosítás

Sokszor régóta használatos idegen szavakat ugyanazzal a jelentéssel újra átvesznek angol kivitelben.

standard (német) – *sztenderd* (angol) – magyarul *szabvány*, *szokvány*, ha nyelvről van szó: *köznyelv*, *nyelvi norma*.

imázs (francia) – *imidzs* (angol). A francia még mindig jobban illeszkedik a magyarba, de van rá magyar szó is: *arculat*, *megjelenés*, *összkép*.

projektum (latin), *projekt* (német) – *prodzsekt* (angol); leginkább még *a projekt* illik a magyarba. Szükség lehet rá, mert több mint a *terv*, benne van a megvalósítás is. Időnként a *beruházás*, *fejlesztés*, *program* szóval helyettesíthető.

kommentár (lat.>ném.) – *komment* (angol) Használatuk némileg eltér: a *kommentár* általában 'magyarázat, hozzáfűzés', a *komment* szót pedig kifejezetten a netes hozzáfűzésekre használják. (Vö. a következő alfejezettel!)

**A latint és a németet megszoktuk,
hangkészletük is közelebb áll a miénkhez; ha
magyar szót nem találunk, még mindig jobb,
ha ezeknél maradunk.**

Újraátvétel más jelentéssel

Az idegen szavak gyakran sajátos jelentéssel honosodnak meg. Zavaró, ha később ugyanazt a szót az eredetinek másik jelentésével vagy más alakban újra átveszik. A forrásnyelvekben megvan az összefüggés a jelentések között, de ez magyarul nem érzékelhető. Az alábbi szavak nagy része már az első jelentésében is helyettesíthető magyar szóval, nem kellene még újabb jelentéssel is megterhelni őket.

misszió: a hittérítésre foglaldott le. A katonai beavatkozás, akár békefenntartás is, egészen más dolog.

kondíció: nálunk 'erőnlét'. Ebben a jelentésben már rövidítettük is: jó kondiban van, konditerem. A banknak üzleti feltételei legyenek, ne kondíciói!

adminisztráció: 'ügyintézés', de főleg a papírmunkát értjük rajta. Zavaró, hogy újabban hírműsorokban a kormányzatot, közigazgatást is gyakran adminisztrációnak nevezik (főként a külföldit, nyilván az idegen szöveg hatására).

kosztüm: 'angolos szabású kétrészes ruha'. Mivel van *jelmez* szavunk, ebben a jelentésben fölösleges és zavaró a *kosztüm* szó. *Kosztümös film* helyett mondjunk inkább *jelmezes filmet*!

reprezentatív: 'előkelő, mutatós, gazdag megjelenésű'. Egy terem, egy hölgy, egy rendezvény stb. lehet *reprezentatív*, a szakszervezet nem. A forrásszóban benne van a *képvisel* jelentés, a szakszervezetre ez vonatkozna, de leginkább a *többséget képviselő, hangadó* szakszervezeteket szokták így jelölni. (Elterjedt szakszóként is, pl. *reprezentatív minta, felmérés*.)

médiüm: a latinból származik ('közép'), ebből alakult a 'közvetítő' jelentés. Mi korábban 'szellemidéző, hipnotizálható személy' jelentéssel vettük át, ezért nem szerencsés a rádiót, televíziót, újságot *médiümnak* nevezni. A *média* viszont használható gyűjtőnévként az utóbbi három fogalomra. A többes számot nem érezzük benne, ezért egyes számú igét használunk mellette; de mivel eredetileg többes számú szó, értelmetlen hozzátenni a többesjelet: **médiák*. Ha külön-külön akarunk beszélni az egyes közlő eszközökről, legfeljebb médiaágaknak nevezhetjük őket, vagy fel kell sorolni, melyekre gondolunk.

riport: 'tudósítás'. Külföldi cégeknél angol hatásra így nevezik az üzleti beszámolót, jelentést.

interjú: 'sajtóbeszélgetés'. Újabban a munkahelyi felvételi beszélgetést is így nevezik. Ez a szó amúgy sem hangzik jól magyarul, kár lenne még szélesebb körre kiterjeszteni.

vízió: Annak van *víziója*, aki olyasmit lát, ami nincs. A politikusnak inkább *elképzelése, terve* legyen: a *vízió* nagyképi és egyben homályos is.

Idegen szó váltószó (szinonima) gyanánt

Sokszor a szóismétlés elkerülése végett váltogatják a magyar és idegen szavakat. A változatosság nem nagyobb érték az egyértelműségnél. Nem jó, ha ugyanazt a dolgot ugyanott – a szöveg összetartását rontva – hol így, hol úgy nevezik.

o Kellő mennyiségű *oltóanyagot* szereztek be, hogy mindenki hozzájusson a *vakcinához*.

Kellő mennyiségű *oltóanyagot* szereztek be, hogy mindenki hozzájusson az *oltáshoz*.

o Bomba robbant Damaszkuszban. A *detonációban* hat ember életét veszítette.

Bomba robbant Damaszkuszban. A robbanásban hat ember életét veszítette.

A *detonáció* a szó eredeti jelentése szerint a robbanás hangja.

Különösen fölösleges a magyar szó mellé odatenni az idegen megfelelőjét:

o Ki vannak téve a helyi, ~~a lokális~~ hideghatásnak.

Az idegen szó (zárójelben való) feltüntetése a magyar mellett esetleg akkor indokolt, ha új magyar szakszót akar valaki bevezetni, és pontosítani akarja: melyik nemzetközi szakszó helyett használja.

A nyelvújítók nem azért alkottak magyar szavakat, hogy sok váltószavunk legyen, hanem azért, hogy magyarul beszélhessünk!

Téves idegenszó-használat

Nevetségessé is válhat, aki – műveltnek akarván látszani – idegen szót használ, de összetéveszti a hasonló hangzásúakat.

Médiapéldák:

o London egy igazi nyüzsgő *propolisz*.

metropolisz, világváros

- o Michael Jackson ezen a felvételen még *energetikusan* táncol.
energikusan 'hevesen, lendületesen'

(Az *energetikus* az energiával foglalkozó szakember; az *energikus* pedig: erőteljes.)

- o Ez nem egy *anakronisztikus* ellentét?
antagonisztikus 'kibékíthetetlen'

(Az *anakronizmus*: időben oda nem illő dolog vagy állítás, időzavar; az *antagonizmus*: összeférhetlenség.)

- o Ennek a kérdésnek ez a *letargikus* pontja.
neuralgikus 'kényes'

(A *letargia* 'levertség, életuntság'.)

Aki a magyar szavakat részesíti előnyben, az nem követ el ilyen hibát.

Miért „csúnya”?

Minden nyelvnek saját hangzásvilága van. Ami az egyik nyelvben természetes, a másikban furcsa vagy „csúnya”, mert nem illik bele.

A magyar nyelv fő jellegzetessége a hangrend és az illeszkedés, sőt a hangrenden belül is vannak össze nem illő hangok. Bár vannak vegyes hangrendű szavaink is, nem mindegy, milyen hangok társulnak: az *i*, az *é* és a zárt *ë* jobban elviseli a mély hangok társaságát, mint a nyílt *e*, az *ö* és az *ü*. Nem szeretjük a mássalhangzó-torlódásokat, különösen szó, illetve szótag elején. Rövid, középzárt hang nem fordul elő szó végén – és bizonyára vannak még további, föl nem tárt sajátosságok.

Minél több szokatlan hangtársítás van egy szóban, annál zavaróbb.

struktúra = *szerkezet* – három mássalhangzóval kezdődik!

konstrukció = *felépítés, alkotás, szerkezet* – négy mássalhangzó egymás mellett!

stratégia: hármassalhangzótorlódás (vö. *struktúra*). Eredetileg 'haditerv', ma más területen is használják 'a cél eléréséhez vezető út, eljárás, mód, módszer', olykor 'munkaterv' értelemben.

konkrét: vegyes hangrendű, és mássalhangzó-torlódást is tartalmaz. Lehet *tárgyi, tényleges, valós, egyedi, megfogható, bizonyos, megtörtént, szemléltető, érzékelhető, adott* – a (konkrét) helyzettől függően, de sokszor egyszerűen elhagyható, mint a jelen mondatban.

büdzsé: a *dzs* idegen hang, az *é* pedig csak kivételesen fordul elő szó végén.

Magyarul: *költségvetés, pénzügyi terv, állampénztár.*

know-how: tisztá magyar hangokkal nem mondható ki, de minek is? Magyarul: *módszer, tudás, szakértelem.*

onláj, fáj, dizáj, lájk, pendráj, kombáj: Egyetlen magyar szó sem végződik *áj*+mássalhangzóra.

reneszánsz, széánsz: A forrás francia szavak (*séance, renaissance*) kiejtése *rönészánsz, széánsz.* A magyarba is egy fokkal jobban illenének így.

A szokatlan hangzású idegen szavakat a beszélt nyelvben, a népnyelvben bátrabban igazítják, változtatják: a *kombáj*-t a népnyelvben *kombán*nak vagy *kombáj*nak mondják, a *dauer* (tartós göndörítés) a nép ajkán – majd a köznyelvben is – *daj(j)er* lett; a *cigaretta* hangrendjét *cigerettára* igazították. A *meteorológia* még értelmiségiek beszédében is gyakran *meterológiának* hangzik, a *kommunista komunistának* vagy *komonistának*, a *kommunikáció* pedig *komunikációnak* vagy *komonikációnak*. A műveltség, az írásbeliség azonban gátolja az ilyen természetes folyamatokat.

Egy-egy esetben, ha nem tudunk jó magyar szót találni az idegen helyett, szabad utat kellene engednünk az elmagyarosodott formáknak.

Öszvérszavak

Ha átveszünk egy idegen szót, természetes, hogy magyarul ragozzuk, különben nem tudnánk használni. Gyakran magyar képzőt is teszünk az idegen tőhöz, vagy összeragasztjuk egy magyar szóval, így keletkeznek az öszvérszavak. Különösen a szabálytalanul képzett öszvérszavak csúnyák.

A *kapál, hajol* típusú igékből szabálytalan elvonás eredményeként jött létre külön az idegen szavakhoz az *-ál* és *-ol* képző, ráadásul magas hangrendű szavakhoz is ezeket a mély alakokat kapcsolják:

***debütál:** A franciában természetes, a magyarban azonban nem illik egymás mellé sem az *e* és az *ü*, sem az *ü* és az *á*. Van néhány lehetőség a szó helyettesítésére: föllép (először), kezd, bemutatkozik, színre lép, megjelenik, indul a pályán.

preferál: '(jobban) kedvel, választ, kedvez neki, előnyben részesít'.

Itt a szó eleji mássalhangzó-torlódás és a hangrendi törés adódik össze.

kreál: 'alkot, létrehoz, teremt, gyárt, csinál'.

regisztrál: 'feliratkozik' – teljesen fölösleges.

diszkreditál: 'hiteltelenít, lejárat'.

***gründol:** A német *gründen* 'alapít' magas hangrendű, a *Grund* 'alap' mély. Akár *grundol*, akár *gründöl* jobb lenne, de nincs rá szükség. Magyarul: *alapít, létrehoz*.

***becsekkol** 'bejelentkezik'. A *check* angol szóhoz elől egy igekötőt, hátul hangrendileg hozzá nem illő képzőt ragasztottak.

Az **-íroz** öszvérképző franciából németesített és magyar képzővel is megtoldott szavakból általánosodott. Pl. *servir* > *servieren* > *szervíroz*: 'felszolgál, tálal, terít'; *hazardíroz*, *frizíroz*, *gardíroz*. Ezek egy része már elavulttá vált. Néhány ilyen szakszó nehezen helyettesíthető, pl. *kasíroz*, *gravíroz*; de már a *políroz*-nak van magyar megfelelője: *fényez*, *simít*. A köznyelvben a *radíroz* maradt meg, ennek az egynek a helyettesítését nem érdemes erőltetni.¹

¹ Ezúttal csak e szavak hangzására és idegen eredetére térünk ki, stiláris és egyéb használati értékük eltéréseire nem.